

Tale ved Ny Elev Dag 2022

Om utilstrækkelighed og udmattelse

Med afsæt i Christian Hjortkjærs bog: "Utilstrækkelig"

Af Heine Boe

I 1976 begyndte jeg i skole.

Jeg var naturligvis spændt og nervøs men også opsat og nysgerrig.

Og jeg kom i gang med skolegangen, – og det gik fint nok.

Jeg var nok sådan en dreng, der havde svært ved at sidde stille ret længe ad gangen, og jeg snakkede helt sikkert for meget i timerne – og ikke altid om relevante emner.

Men vi blev mødt med en undervisning, der tog udgangspunkt i, at der var noget, vi nødvendigvis måtte lære, og rammerne var enkle og klare: Vi skulle komme til tiden og have lavet vores lektier.

Det var rammer, vi forstod. Og vi vidste godt, når vi var kommet i mål med de krav, der blev stillet – og også, når vi ikke gjorde.

Og skolen vi gik i, var en anden end i dag. Fagene kan vi naturligvis genkende, men alligevel er der en verden til forskel.

Da vi kom op i de store klasser, vidste vi naturligvis godt, at der var en række fag, vi skulle til prøve i. Men prøven var mest at forstå som en evaluering af vores faglige ståsted og havde ikke nogen særskilt betydning for vores videre færd i uddannelsessystemet. Til det formål havde man lærernes samlede vurdering.

Og prøverækken var ganske kort. Vi skulle op i dansk, matematik, engelsk, tysk og fysik/kemi. Men herudover havde vi en lang række fag, som vi ikke skulle til prøve i, men som vi havde, fordi de var vigtige, og der her var et fagligt indhold, som man mente, vi skulle have indsigt i.

Til disse fag hørte historie, samfundsfag og religion, foruden biologi og geografi. Fag der skulle give os indsigt i den verden og det samfund, vi senere skulle ud og være borgere i.

Og så var det klart, at ingen på det tidspunkt drømte om, at man skulle til prøve i fag som idræt, madkundskab, billedkunst eller musik. – Fag der jo netop bar meningen i sig selv.

Disse fag byggede på forståelsen af mennesket som kreative, skabende og virksomme. Dette skulle der ikke prøves i.

Og hen gennem skolen blev vi naturligt nok vurderet, men skolegangen havde i grundet et andet formål.

Anderledes i dag.

I, der sidder her i salen, har været igennem et ganske andet skoleforløb end det, jeg just har beskrevet.

Rækken af prøvefag er bare vokset og vokset.

Hen gennem jeres skolegang er I blevet testet og prøvet på baggrund af en voksende række af læringsmål.

Rækken af prøvefag omfatter nu alle de fag, der tidligere formodedes at kunne bære et mål i sig selv. Biologi og geografi kom først sammen med historie, samfundsfag og religion. Og senere kom idrætten til. Og sidst kom så musik, billedkunst og madkundskab til som prøvefag.

Alt sammen ud fra forestillingen om, at hvis vi stiller jer til 'regnskab' for jeres 'læringsudbytte', så vil det optimere jeres 'læreprocesser'.

Fokus bliver naturligvis som følge heraf på resultatet og prøven. Den meningsfuldhed, vigtighed og betydning, man tidligere tillagde fagene, og som man formodede kunne anspore eleverne og vække deres nysgerrighed, er nu helt afløst af fokus på mål og test.

Skolens i øvrigt smukke formålsparagraf er der snart sagt ingen, der kan få øje på længere.

Også vurderingsformerne har ændret sig. Ikke blot er rækken af tests og prøver blevet mange gange længere end tidligere, vi har samtidigt så at sige vendt karakterskalaen på hovedet.

Da jeg gik i skole, betød et 6-tal, at faget var 'bestået'. Herfra gik det sådan set bare fremad. Et 8-tal var en 'god præstation'. Et 10-tal var 'udmærket' (og her skal man huske at udmærket betyder 'med udmærkelse', og det er jo virkelig noget) – og 11 og 13 var ikke bare udmærket men tillige 'selvstændigt' eller 'usædvanligt selvstændigt'.

I dag er det omvendt. Et 12-tal er fuld indfrielse af fagets mål.

Alt derunder beskrives ud fra mængden af fejl og mangler. Middelkarakteren, der i "gamle dage" var 'god', beskrives i dag som havende 'en del mangler'.

Det er nu sådan, vi må forstå elevernes præstationer.

Præstationerne er ikke gode, udmærkede eller måske ligefrem selvstændige. De er behæftede med fejl og mangler i forskelligt omfang.

Ikke underligt, at vi får et ræs mod 12-tallet.

Det er jo ikke længere en vurdering, eleverne står overfor, det er et ideal om fuld indfrielse af fagets mål, de møder.

Og dette er netop pointen.

Vi er gået fra en skole, hvor der var nogle opnåelige mål og forståelige rammer. Vi skulle 'komme til tiden' og 'lave vores lektier'.

I dag skal eleverne 'blive så dygtige, som de kan', som en tidligere undervisningsminister formulerede det.

Og det lyder jo i grunden som et godt tilbud til eleverne, at skolen skal hjælpe dem med dette: 'At blive så dygtige, som de kan'.

Men også dette bliver et ideal eller på bud, som de unge tager til sig.

De skal nu, tænker de selv, sørge for 'at blive så dygtige, som de kan', og de skal indfri fagenes mål. Så alt andet end et 12-tal er i virkeligheden udtryk for, at de ikke er kommet i mål.

På den måde lærer vi en hel generation af skolebørn, at de fejler og i grunden er dømt til at fejle.

Det er egentlig trist!

I 2020 skrev Christian Hjortkjær, der er teolog og højskolelærer en bog, der hedder 'Utilstrækkelig'.

I denne bog beskriver han, hvordan vi i det hele taget og ikke blot i skolen er gået fra et forbudssamfund til et påbudssamfund, altså fra regler til idealer.

Hans fokus er særligt, hvad denne udvikling gør ved de unge.

Hvor vi tidligere i forbudssamfundet kunne opleve ikke at leve op til reglen; vi kom for sent eller havde ikke lavet vores lektier, og det måtte vi så stå til ansvar for, oplever de unge i dag ikke i den forstand at gøre noget forkert, de har bare aldrig gjort nok!

De vil altid kunne have gjort tingene lidt bedre.

Det er derfor ikke skyld, der plager de unge, det er derimod en grundlæggende oplevelse af utilstrækkelighed.

Christian Hjortkjærs pointe er, at vi møder dette mønster overalt, og at det er særligt de unge, der betaler prisen.

I samfundet, på sociale midier osv. møder vi hele dette tilsyneladende positive ideal om at udleve sit potentiale, men resultatet er en tiltagende oplevelse af utilstrækkelighed.

De unge skal ikke bare blive 'så dygtige, som de kan', i skolen. De skal også, som alle vi andre, være 'den bedste udgave af sig selv'.

De får at vide, at de kan og må blive, lige hvad de vil, og tage lige den uddannelse, de har lyst til, når bare de vælger det, der gør dem lykkelige. – Så selv lykken bliver et ideal eller ligefrem et påbud.

I det hele taget er der ikke meget pligt og meget, man skal. Man skal derimod gøre det, man har lyst til. – Men så bliver jo også lyst eller engagement til det evige ideal – og påbud.

Og når alt tilsyneladende er muligt, bliver ansvaret for at vælge – og vælge rigtigt – jo dit eget. Også dette ansvar, skal de unge bære. For de skal vælge – og tillige vælge det, der gør dem glade og lykkelige, – og de skal gøre det, de gør, med lidenskab og begejstring.

Og alt skal gøres på den bedst mulige måde, for du skal jo være 'enestående'. Du skal 'tro på dig selv', 'skabe fremtiden'- og i øvrigt blive 'den bedste udgave af dig selv'. Og du skal gøre det med lidenskab og begejstring. For det er jo 'dit liv'!

Christian Hjortkær samler det sammen således: "Vi mødes af kravet om at være lidenskabeligt engageret i stort set alt. I vores studie, vores arbejde, vores parforhold, vores børn, i nyhederne, i klimaet og i kampen mod uretfærdighed. Vores tid er ikke uden lidenskab, men derimod udmattet".

– o –

Nu kan man tænke, at jeg er på vej frem til at sige, at det var meget bedre i gamle dage. Men det er slet ikke min pointe.

Jeg tænker faktisk, at der er meget, der er bedre i dag, end da jeg var barn i '70'erne. Jeg ønsker mig bestemt ikke tilbage til en tid, der kunne være præget af tyngende moral, regler og begrænsninger.

Den frihed, vi har vundet, er ubetinget et gode.

Men der er grund til at være kritisk overfor tendenser i tiden, særligt når disse tendenser presser de unge i en sådan grad, at de vælter og bliver syge.

Andelen af unge med dårligt mentalt helbred er mere end fordoblet over de sidste ti år og udgør nu mere end en tredjedel af alle unge kvinder og en femtedel af alle unge

mænd, og over halvdelen af alle unge kvinder oplever sig selv som stressede. Dette gælder en tredjedel af alle unge mænd.

Vi kan naturligvis blot individualisere problemet og bede alle disse unge om hver for sig at søge hjælp.

Vi kunne også overveje som samfund, på hvilken måde og med hvilke forventninger vi møder de unge.

Måske trænger vi til grundigt at stille alternativer op til de idealer eller påbud, som de unge møder i deres virkelighed.

Christian Hjortkjær taler om disse påbud, som de 'udmattende påbud'. Det er de påbud, der gør, at man løber med tungen ud af halsen for at gøre det hele endnu bedre. Blive endnu bedre. Det er de påbud, der gør, at man føler sig utilstrækkelig.

Men vi skal ikke tilbage til tyngende moral, regler og begrænsninger.

I stedet mener Christian Hjortkjær, at vi skal se os om efter det, han kalder 'opbyggelige påbud' eller idealer. Ideal, der nok er uopnåelige, som idealer jo er, men som alligevel ikke føles som en byrde, men i stedet kan få dig til at føle dig opløftet, – selvom du aldrig fuldt ud kan indfri dem.

Disse påbud eller idealer er dem, du opdager giver mening, som du må anerkende og forpligte dig på. Det er idealer, der giver dig mod og ansvar.

De opbyggelige idealer kunne være idealet om at være en god ven. Idealet om at være ansvarlig eller pligttopfyldende osv.

Ideal, vi godt ved, vi kommer til kort overfor, men som ikke desto mindre er opbyggelige.

De kan give dit liv perspektiv, da de sætter dig i et ansvarligt forhold til de andre. De kan give dig livsmod og livslyst. – Selvom du aldrig fuldt ud kan indfri dem.

Lidt fyndigt kunne man måske sige, at målet ikke bør være det udmattende påbud om at blive 'den bedste udgave af sig selv', men derimod det opbyggelige i at stræbe efter at være et godt menneske. Slet og ret!

Det er stadig et uopnåeligt ideal – men netop opbyggeligt!

– o –

På Efterskolen for Scenekunst er det vores mål at skabe livsmod og livslyst. Og hvis vi skal det, er vi nødt til at skabe modvægt til de udmattende påbud, Christian Hjortkjær taler om.

Vi vil gerne pege hen på nogle mere opbyggelige påbud eller idealer.

Vi tør godt pege på idealer, der handler om ansvarlighed, om at tage sig af hinanden og at være åbne og modige i mødet med hinanden.

Vi tør godt stille krav til hinanden. Og pege på pligten og fællesskabet behov.

På den måde håber vi, at eleverne ikke blot får styrket deres faglige ståsted, men at de i lige så høj grad får styrket det, man kunne kalde for deres almene dannelse.

For det er jo det, vi taler om her.

Den almene dannelse handler om at kunne se sig selv i relation til de andre, sin omverden og sin tid, sin kultur og det samfund, man er en del af.

Dannelse bliver således at kunne indskrive sig i sin kultur og sin tid.

Og når vi gør dette, opdager vi, at vi på én gang er forskellig fra de andre (altså individ) og magen til de andre (menneske som sådan og del af en tid og en kultur).

Denne dobbelthed er interessant, for heri ligger friheden. Det er nemlig mig, som individ, der må forbinde mig til de andre, kulturen og samfundet.

Det kræver viden om, hvem vi er, og hvor vi kommer fra, men viden alene gør det ikke. Det kræver også en oplevelse af at kunne koble sig til de andre, kulturen og samfundet og turde være med til at forme vejen fremad. Altså turde tage ansvar.

Dannelse er således ikke at blive tilpasset samfundet men at blive givet mulighed for at se sig selv som deltager i samfundets og fællesskabets fortsatte udvikling.

Dette er et højt mål for skolen at sætte sig. Langt højere og vigtigere end selv nok så mange læringsmål.

Men vi står heldigvis ikke alene med denne opgave. De unges dannelse er heldigvis noget, vi er fælles om, og dannelsen er jo noget, der pågår hele livet.

Men vi håber, at vi kan bidrage med vores del i denne dannelse.

Det gør vi ved at pege på mere opbyggelige idealer end dem, de unge møder så mange steder i samfundet og på de sociale medier.

Så vi tør godt pege på ansvarligheden, omsorgen, pligten, fællesskabet og meget andet, som bedre idealer end de udmattende påbud, som man ellers måtte møde.

Hos os skal vi kunne forvente, at vi tager os af hinanden.

Hos os skal vi kunne forvente, at alle bidrager og gør sin del.

Og så vil vi gerne være modkultur til den udmattende perfektheds- og fejlfrihedskultur: Ingen starter med at være i mål. Det er nødvendigt at turde være på vej.

Ingen lærer nyt uden at fejle. Ingen starter fejlfrit på de høje stylder. Vi må starte på de små og være beredte på blå mærker på knæene.

Kun den, der vover at være på vej, kan gøre sig forhåbning om at komme i mål.

Så vi skal turde drømme stort og have høje mål, men vi skal være et sted, hvor vi hylder det at være på vej.

Ingen skal dømmes på sine fejl men vurderes på sin udvikling og fremskridt.

Og i forhold til det skolemæssige, skal vi hos os tro på, at skolen, fagene og indholdet er vigtigt i sig selv. At elevens engagement kan tage afsæt i, at det, som

skolen og fagene vil eleverne, er vedkommende og engagerende, og at dette kan give lyst til skole og mod på livet.

Prøver og karakterer kan være fint. Men det er ikke derfor, vi holder skole, men fordi vi gerne vil åbne vinduerne til verden og skabe en forståelse for den kultur og det samfund, som de unge skal ud og være en del af. – Og netop være en del af som myndige borgere, der kan være med til at tage ansvar for samfundets og fællesskabets fortsatte udvikling.

– o –

Tilbage i 1976 stod jeg som lille skoledreng på vej ind i skolen.

Jeg var spændt og nervøs men også opsat og nysgerrig.

Jeg håber, at I også til sommer vil stå i spændt forventning til det, som efterskolen kan give jer. At også I vil være opsatte og videbegærlige.

At I vover at tage det forpligtende fællesskab på jer, for det er her, I finder de vigtige svar på de spørgsmål, I måske slet ikke har stillet endnu.

Velkommen til jeres dannelsesrejse.

Velkommen til Efterskolen for Scenekunst 2022/2023.